

A szlovákiai és a magyarországi Komárom nyelvi tájképének kvantitatív vonatkozásai¹

ISTÓK BÉLA – LŐRINCZ GÁBOR – TÓTH SÁNDOR JÁNOS

Quantitative aspects of the linguistic landscape in Komárno and Komárom Abstract

The aim of this paper is to summarise the quantitative lessons learned from the authors' recently published Slovak monograph called *Jazyková krajina miest Komárno a Komárom*, in Hungarian language. This is necessary because the book analyses the visual language use of two cities – which are often referred to by the same name in public language – on both sides of the Hungarian–Slovak border from a qualitative and quantitative point of view, focusing on bilingual aspects. That's the reason why the research results can be useful for linguists and professionals who are also researching in a bilingual context, but do not know the Slovak language. The first part of the paper briefly presents the results of the qualitative research conducted so far on the linguistic landscape of Komárno in Slovakia. The second part focuses on the methodology of the quantitative APVV project and the results of the quantitative studies, both for Komárom in Hungary and Komárno in Slovakia.

Keywords: linguistic landscape; quantitative research; bilingualism; multimediality; semiotics

Kulcsszavak: nyelvi tájkép; kvantitatív kutatás; kétnyelvűség; multimedialitás; szemiotika

Subject-Affiliation in New CEEOL: Language and Literature – Applied Linguistics – Sociolinguistics

DOI: 10.36007/eruedu.2023.1.038-063

1. Bevezetés

Jelen tanulmány célja, hogy magyar nyelven összefoglalja a szerzők nemrégiben szlovákul megjelent *Jazyková krajina miest Komárno a Komárom* című monográfiájának szinkroniában megfigyelhető kvantitatív vonatkozású tanulságait. Ez azért szükséges, mivel a könyv a szlovák–magyar határ két oldalán elterülő, a közbeszédben sokszor azonos elnevezésű városok vizuális nyelvhasználatát elemzi

---

¹ A tanulmány az Agentúra na podporu výskumu a vývoja által támogatott APVV-18-0115 számú pályázat (Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku z komparatívnej perspektívy [Nyelv a városban – A nyelvi tájkép multimodális szemoszférájának a dokumentálása Szlovákiában komparatív szempontból]) keretén belül készült.

kvalitatív és kvantitatív szempontból, előtérbe helyezve a kétnyelvű vonatkozásokat, így a benne megfogalmazott kutatási eredmények azoknak a nyelvészeknek, szakembereknek is hasznosak lehetnek, akik szintén kétnyelvű környezetben kutatják a kérdést, de nem ismerik a szlovák nyelvet.

A munka első része a szlovákiai Komárom nyelvi tájképével kapcsolatos eddigi kvalitatív kutatásokat tekinti át, a második pedig a kvantitatív szemléletű APVV-projekt módszertanát, illetve a kvantitatív vizsgálatok eredményeit helyezi a középpontba mind a magyarországi, mind pedig a szlovákiai Komárom vonatkozásában.

2. Elméleti alapvetés

A multimedialitás ugyan a nyelvi tájképet szemiotikai tájképpé tágítja (vö. Córdova Hernández – López-Gopar – Sughrua 2017; Pesch 2021; Istók 2022, 49), ezzel pedig lehetővé teszi a különböző nyelvi jelenségek tágabb környezetének a feltérképezését (Balázs 2015, 46), mi mégis azt a széles körben alkalmazott megközelítést vesszük alapul, amely ugyan a nyelvi tájkép terminust használja, de azt kiterjesztve, a médiumok közötti összefüggések figyelembevételével értelmezi (vö. Molnárová 2021; Andriyanti 2021; Biró 2022). A nyelvi tájkép szűkebb értelemben vett, Landry–Bourhis-féle (1997, 25) definíciója szerint: „Az adott terület, régió vagy városi agglomeráció nyelvi tájképét a hivatalos útjelző táblák, a reklámtáblák, utcanevek, helynevek, kereskedelmi egységek feliratai és kormányzati épületek hivatalos táblái adják”. Ez a meghatározás ugyan bizonyos szempontból túl általános, mégis megkerülhetetlen, hiszen ennek továbbgondolásából születtek meg azok a definíciók, amelyek tágabban értelmezik, különböző szempontok szerint rétegzik a nyelvi tájkép, a vizuális nyelvhasználat fogalmát és vizsgálati lehetőségeit. A tágabb értelmezések létrejöttét többek között az is motiválta, hogy a kiinduló meghatározásban csak hat (jelzőtábla) típus szerepel, annak ellenére, hogy a variációk száma jóval nagyobb, illetve hogy folyamatosan alakulnak ki olyan felületek, amelyeket a kutatás addig nem vett számításba: pl. különböző formájú felfújható felületek, elektronikus kivetítő panelek, fénycsövek, interaktív érintőképernyők stb. (vö. Gorter 2013, 191–192). „A tágabb értelmezés szerint a kutatások magukban foglalják az olyan kiegészítő elemek, mint például a fotók, dokumentumok, névjegyek vagy épp a termékek címkézésének vizsgálatát, valamint akár az öltözködésben, táplálkozásban, zenében, építészetben megjelenő azon szimbólumokét, amelyek az adott nyilvános térben élő emberek révén formálják a nyelvi tájképet” (Cserniczkó 2016, 91), de ide sorolhatjuk „a kisebb, véletlenül leejtett és otthagyt papírlapokat, szemetet, illetve az emlékművek koszorúinak szövegeit...” (Laihonen 2012, 33), vagy akár a különböző járműveken, étlapokon, honlapokon található feliratokat, képeket, szimbólumokat is.

Nagyon fontos tisztázni a továbbiakban a szájnak mint a vizsgálat jól körülhatárolható alapegységének a fogalmát. Ilona Schulze a nyelvi tájképre a nyilvános terek olyan „signum”-jaként tekint, melyben a kommunikáció a központi entitások – a gyártó/kereskedő és az ügyfél – között közvetett módon, azaz szájnok révén valósul meg (2019b, 26). Míg egyes szerzők a szájnra a szöveghordozó felület

megfelelőjeként tekintenek (pl. Gašová 2020, 70), addig mi funkcionális pragmatikai szempontból közelítjük meg azt, összhangban Susanne Göpferich szöveg-meghatározásával (vö. 1995, 56). Ennek alapján szájnak tekintünk minden olyan nyelvi, képi vagy képi-nyelvi egységet, amely tartalmi-logikai szempontból önálló egésznek tekinthető, azaz jól elhatárolható (pl. kerettel, betűmérettel, térközzel) más hasonló egységektől. Ez azt jelenti, hogy nem kezeljük evidenciaként a szájn és a szöveggel/képpel ellátott hordozó azonosságát (bár a kettő a legtöbbször egybeesik), egy hordozóra ugyanis több (egymással szorosan össze nem függő) szájn is felkerülhet pusztán praktikus (pl. gazdasági, szponzori) okokból, ugyanakkor két szöveghordozó felület is alkothat egy szájnt, feltéve hogy tartalmilag egységet alkot. Ilyen lehet az, ha például egy olyan kétnyelvű feliratról van szó, melynek különböző nyelvi mutációi nem értek fel egyetlen ablaküvegre: fizikailag különállóak, tartalmilag viszont összetartoznak. Bár ritka jelenségről van szó, a járványhelyzet idején ez megváltozott, hiszen sokszor találkozhattunk olyan figyelmeztetésekkel (pl. *VSTUP LEN S RÚŠKOM / VÉDŐMASZK HASZNÁLATA KÖTELEZŐ*), melynek szlovák nyelvű változata az egyik A4-es lapon, a magyar nyelvű változata pedig a másik A4-es lapon kapott helyet.

3. A korábbi kutatások és az APVV-projekt módszertana

Egy település nyelvi tájképének vizsgálata során a kutató a legtöbb esetben csak részlegességeket tud megragadni és felvillantani, hiszen még egy kisebb település teljes körű feltérképezése is hatalmas erőfeszítést igényelne. Emellett pedig az sem mindegy, hogy milyen szempontokat veszünk figyelembe (pl. helyesírási, nyelvpolitikai, névtani, szóalkotásbeli stb.), mi az, ami a kutatót érdekli. Ez egyrészt azért fontos, mert nagymértékben meghatározza, hogy milyen elemeket fog kiemelni a nyelvi tájképből (pl. csak azokat a megnevezéseket, amelyek helyesírása nem felel meg a normának), másrészt pedig, mert ha a vizuális nyelvhasználat vizsgálata során szétválasztjuk az egymás mellett található elemeket, akkor tulajdonképpen manipuláljuk a kutatás tárgyát, hiszen nem az egészre, hanem csak a kontextusból kiragadott elszigetelt egységekre vonatkozó állításokat fogalmazunk meg.

A nyelvtájkép-kutató a hétköznapi turistához hasonlóan járja a város sűrűn látogatott, forgalmas részeit, és próbálja megfejteni, hogy „miről mesél a táj”: barangol, fényképeket készít, kérdezősködik és jegyzetel (vagy diktafonnal rögzíti a beszélgetéseket), az így megszerzett tudást pedig kiterjeszti, rávetíti az egész településre. Ha tehát egy (átláthatatlanabb, összetettebb szerkezetű, nagyobb) város nyelvi tájképéről beszélünk, feltehetően a peremterületek feltérképezése, átvilágítása nélkül tesszük azt.

A nyelvi tájképben explicit, implicit és verbalizálatlan jelentés-összetevők is megjelennek.² A nyelvtájkép-kutató feladatát az egyszerű turista által is dekódolható explicit (közvetlen vagy kifejtett) és implicit (közvetett vagy kikövetkeztethető) jelentés

² Ezt a csoportosítást Lanstyák Istvántól (2017) kölcsönözzük, aki a három kategóriát a nyelvi ideológiák kifejtettségére alkalmazza.

leírásában látjuk. A verbalizálatlan (láthatatlan) jelentés feltárásához nyelven kívüli, általában a névadó személyével, névadási motivációjával összefüggő ismeretekre van szükség. Ezek a tudáselemek nem részei a nyelvi tájképnek, hiszen csak a személyes ismeretség vagy a tulajdonosokkal, üzletvezetőkkel, felszolgálókkal stb. folytatott beszélgetésekből tárhatóak fel.

Mivel mindannyian mást látunk a tájból, de mégis léteznek e „tájakat” összekötő csomópontok, megkülönböztethetünk közösségi és egyéni nyelvi tájképet. A közösségi nyelvi tájképet az egyéni nyelvi tájképek sokasága konstruálja. A verbalizálatlan jelentés nem alkotóeleme a közösségi nyelvi tájképnek, az egyéni nyelvi tájképnek viszont a része lehet.

Az APVV-projekt előzményeiként meg kell említenünk azokat a kutatásokat, amelyek a szlovákiai Komárom³ nyelvi tájképével foglalkoznak ugyan, annak azonban kvalitatív vonatkozásait helyezik előtérbe.

A legkorábbi kutatás (Horony–Orosz–Szalay 2012) a Fórum Kisebbségkutató Intézet megbízásából készült, és a város történelmi központjában található 106 üzletre, a vásárlókkal való kommunikáció nyelvére, a magyar nyelv használatának fontosságára és a kétnyelvűséggel kapcsolatos általános véleményükre összpontosított. Győriová Eva (2013; 2015a; 2015b) szintén a kétnyelvű szlovák–magyar nyelvi helyzetet vizsgálta, felhívva a figyelmet arra, hogy a világnyelvek semlegesítő jelleggel bírnak a nyelvi tájképben, ami hozzájárul az esetleges szlovák–magyar nyelvi konfliktusok elkerüléséhez. Bauko János publikációi (2015; 2017; 2018; 2019a; 2019b) a komáromi nyelvi tájkép kutatásának gazdag tudományos forrását jelentik. A szerző szocioonomasztikai elméleti keretben, a névhasználat társadalmi háttéréből kiindulva vizsgálja a személynevek, a helynevek és az utcanevek kétnyelvűséggel kapcsolatos jellemzőit a vizuális nyelvhasználatban. Lőrincz Gábor a nyelvi tájkép általános szempontjaival foglalkozott összehasonlítva a két Komárom vizuális nyelvhasználatát a kétnyelvűség szempontjából (2020a), illetve összevetette Komárom idevágó jellemzőit Egerével, amely szintén gazdag múltú egyetemi város (2020b). Németh Takács Henrietta (2021, 160–200) pedig a város önkormányzati hivatalának kétnyelvűségét vizsgálta.

A fent említett kutatások a kétnyelvű nyelvi helyzetre koncentrálnak, amelynek fizikai, vizuális-szemiotikai megvalósulása a nyelvi tájkép, ezért annak egységeire példaként, szemléltető anyagként tekintenek. A képanyag erősen szelektív, hiszen a nyelvi tájképben a szerzők által tipikusnak, fontosnak vagy épp ellenkezőleg, kivételesnek, problematikusnak, egyedinek tartott jelenségek szemléltetését, mélyebb elemzését segíti. A látszólagos rendszerezetlenség, a tipológiai meghatározás hiánya a dolgozatok terjedelméből fakad (10–15 oldalban nem lehetséges teljes körű kutatás), a szerzők tartalmi és tematikai, nem pedig statisztikai szempontok szerint tájékoznak, így a különböző fényképek is a nyelvészek állításainak bizonyítékaként szolgálnak.

A 18-0115 számú *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semioféry jazykovej krajiny na Slovensku z komparatívnej perspektívy* [Nyelv a vá-

³ A magyarországi Komárom nyelvi tájképével legjobb tudomásunk szerint korábban egyetlen tudományos jellegű munka sem foglalkozott.

rosban – A szlovákiai nyelvi tájkép multimodális szemioszférájának dokumentálása összehasonlító perspektívából] elnevezésű APVV-projekt ugyanarra az angolszász, illetve nemzetközi szakirodalomra épül, amelyre a komáromi és dél-szlovákiai nyelvi tájképet vizsgáló korábbi kutatások is. A szóban forgó projekt azonban alaposabb vizsgálatra ad lehetőséget, amelyet a kiválasztott utcák intenzív dokumentálását szolgáló aprólékosan kidolgozott módszertan biztosít. Ennek ismeretében a kutató felfigyel a nyelvi tájkép különböző formáira, hétköznapi, feltűnésmentes elemeire, valamint azokra a jelekre is, amelyek eddig kívül maradtak az érdeklődési körén. A figyelem középpontjában eddig olyan táblák álltak, amelyek pl. nyelvpolitikai jellegű vitát váltottak ki vagy konszenzus eredményeként születtek, gyakran feltűnő grafikai megoldásokat alkalmazva, az elemzések nem fordítottak azonban figyelmet pl. sem a színhasználatra, sem a betűméretre, sem a különböző táblatípusokra és azok formai megoldásaira, amelyek az APVV-projekt kutatási kézikönyvében (Schulze 2020) található módszertani leírásban fontos szerepet töltenek be. Az APVV-projektben alkalmazott induktív módszer nagyon munka- és időigényes, hiszen még azt is le kell fényképezni, ami első ránézésre nem érdekes, ez azonban elengedhetetlen, ugyanis a hatalmas képanyag alapján készülő multimodális adatbázis (Schulze 2019a) különböző statisztikai elemzőprogramok segítségével bonyolult összefüggések feltárására is alkalmas lesz. Az adatbázis egységesítését szolgálja a jól körülhatárolt kutatási terület kijelölése és a fényképhalmazok egységes elnevezése is.

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy jelen kutatás épít a korábbi kvalitatív kutatásokra, azonban az eddig még nem vizsgált kvantitatív vonatkozásokra is hangsúlyt fektet.

3.1. A kutatás helyszíne: az Igmándi út és a Jókai utca

A két Komárom nyelvi tájképének kvantitatív elemzését az Igmándi út és a Jókai utca objektumairól, egész pontosan azok külső szájnjairól készített fotók alapján végeztük el. Azért döntöttünk az Igmándi út és a Jókai utca mellett, mert a két település legfrekvenciáltabb és legkülönbözőbb objektumait magába foglaló vásárlóutcáiról van szó: míg az Igmándi út a magyarországi Komárom (a továbbiakban KM) nem hivatalos főutcájának tekinthető, addig a Jókai utca a szlovákiai Komárom (a továbbiakban KN) főterének, a Klapka György térnek a „meghosszabbított” vásárlóutcája (az alapadatokért lásd az 1. táblázatot).

Az Igmándi út általunk vizsgált szakasza a szlovák–magyar határtól (az Erzsébet hídtól) a Turul-szobor körüli körforgalomig húzódik, a körforgalomnál a Győr felé vezető Klapka György út és a Tatabánya irányába tartó Mártírok útja szegélyezi. A vizsgált útszakasz hossza megközelítőleg 700 méter. Az út mindkét oldalát szájnyakkal teli objektumok – főleg üzletek, szolgáltatások és gasztronómiával kapcsolatos egységek – borítják (lásd: 1. grafikon), jelentősebb kivételt csak az út sinek felett elhaladó szakasza jelent). Az objektumok száma 87, a szájnyoké 640, az egy méterre eső szájnyok száma csaknem egy (0,9), egy objektumra átlagosan 7,4 szájny jut.

A Jókai utca egyik végét a Klapka György tér (Námostie generála Klapku) és a Ferences barátok utcája (ulica Františkánov), a másik végét pedig a Kossuth tér

(Námostie Kossutha) és a Thaly Kálmán utca (ulica K. Thalyho) szegélyezi. A vizsgált útszakasz hossza megközelítőleg 350 méter. Mindkét oldalán szájnokkal teli objektumokat – főleg üzleteket, szolgáltatásokat és gasztronómiával kapcsolatos egységeket – találunk (lásd: 2. grafikon). Az objektumok száma 63, az egy méterre jutó szájnok száma kicsivel meghaladja az egyet (1,1), az egy objektumra eső szájnok száma 6,3.

A két útszakasz közötti nagyjából egyszájnnyi különbséget az adhatja, hogy Komáromban Komárnóval szemben a tűz esetén értesítendő személyek nevét és telefonszámát is sokszor feltüntetik egy külön levonón.

	hossz	objektumok száma	szájnok száma	hossz/szájn	objektum/szájn
Igmándi út	700 m	87	640	0,9 szájn/1 m	7,4 szájn/obj.
Jókai utca	350 m	63	397	1,1 szájn/1 m	6,3 szájn/obj.

1. táblázat: A vizsgált utcák alapadatai

Az adatfelvételre 2019 és 2021 között került sor. A fotókon homályosan látható (pl. a napfény visszatükröződése), a nem teljes (pl. egy másik matricával félig lefedett) és a sérült szájnokat kizártuk a mintából. Több oknál fogva a billboardokkal is ugyanígy jártunk el: 1. olyan gyorsan cserélődnek, hogy nem járulnak hozzá az adott terület nyelvi tájképének „statikájához”; 2. sokszor túlmutatnak az adott utca/város objektumain; 3. egymást (félig) eltakaró plakátok sokaságából állnak; 4. feldolgozásuk a fentiek értelmében rendkívül időigényes és túlmutat a jelen munka keretein.

3.2. A kutatás kérdései és módszerei

A vizsgálat során a következő kutatási kérdéseket fogalmaztuk meg:

- (1) Hogyan befolyásolja a település nemzetiségi összetétele a szájnok nyelvét?
- (2) Milyen típusú többnyelvűség jellemzi a két települést?
- (3) Hogyan befolyásolja az objektumok (a fizikai egységek) típusa a szájnok nyelvét?
- (4) Hogyan viszonyul a kép a szöveghez a két településen?
- (5) Lehet-e szerepe a szöveg színének a jelentésképzésben (a jelentés felerősítésében)?

A kutatás során Ilona Schulze *Codebook*-jából (2021) indultunk ki. A segédlet megközelítőleg 50 szempont alapján teszi lehetővé egy adott terület nyelvi/szemiotikai tájképének a felmérését. Mivel kutatásunkban csak a szűkebb értelemben vett nyelvi tényezőkkel foglalkoztunk – olyanokkal, amelyek között valós összefüggést is sejteni véltünk (pl. település/nemzetiség és nyelv, szöveg és kép, szöveg és szövegszín) –, nem vizsgáljuk az általa nyelvi szempontból kevésbé relevánsnak ítélt területeket (pl. a szöveghordozó felület típusa, formája, a szöveg iránya). Az útmutatóból 10 szempontot vettünk át (4-et kisebb módosításokkal), egy tizenegyedikkel

(a nyelvek számának szempontjával) pedig kiegészítettük azt (lásd: 2. táblázat). További módosítás, hogy szóelőfordulások helyett teljes szájnokat vizsgáltunk (így az olyan szempontok, mint a szavak szófaja vagy szemantikája irreleváns a számunkra). A szinkrón szempontokra helyeztük a hangsúlyt, a *Codebook*ban megjelenő diakrón aspektusokat mellőztük.

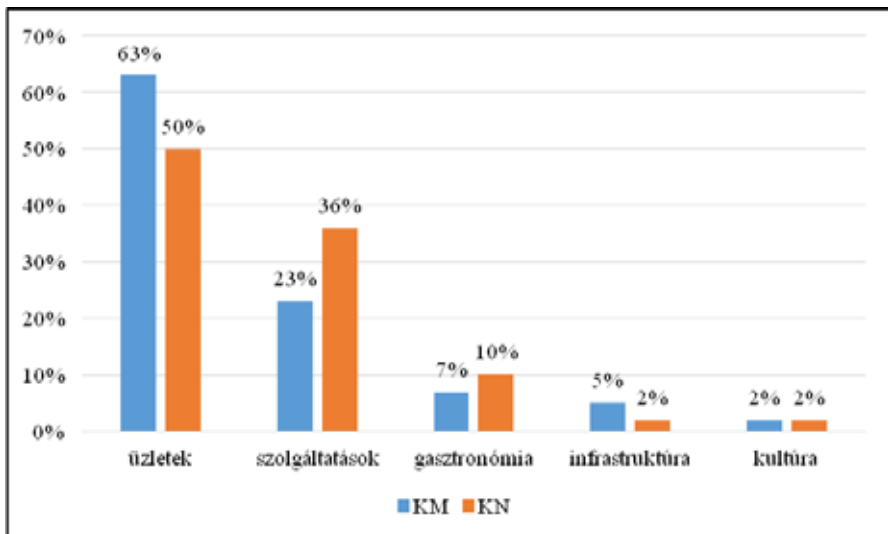
	Szempontok	Jellemzés	Módosítás Schulze (2021) módszertanához képest
1.	Fizikai egység 1	általános kategóriák (pl. <i>gasztronómia</i>)	–
2.	Fizikai egység 2	speciális kategóriák (pl. <i>vendéglő</i>)	új kategóriák bevezetése: (50) <i>mobiltelefon-szaküzlet</i> , (51) <i>emlékmű</i> , (52) <i>pénzváltó</i> , (53) <i>optika</i> , (54) <i>óraüzlet</i> , (55) <i>elektrotechnika</i> , (56) <i>textil</i>
3.	A fizikai egység/szájn csoportosítása	annak megállapítása, hogy <i>top-down</i> vagy <i>bottom-up</i> jellegű szájnról van-e szó	–
4.	Multimodalitás	annak megállapítása, hogy <i>szövegről</i> , <i>képről</i> vagy <i>kommunikátumról</i> van-e szó	A <i>logó</i> nálunk nem önálló kategória: ha nem tartalmaz grafikus elemet, szöveggént, ha nem tartalmaz szöveget, képként, ha pedig szöveget és képet is tartalmaz, kommunikátumként kezeljük.
5.	A grafikus elem funkciója	a grafikus elem funkciójának leírása (a grafikus elem és a szöveg viszonya)	az eredeti kategóriák újra cserélése: <i>ikon</i> , <i>index</i> , <i>szimbólum</i>
6.	Betűszín	A szövegben előforduló színek	–
7.	A betűszín jelentése 1	annak megállapítása, hogy van-e kapcsolat a szöveg tartalma és a szöveg színe között	–
8.	A betűszín jelentése 2	annak leírása, hogy milyen a kapcsolat a szöveg tartalma és a szöveg színe között	–
9.	A nyelvek száma	a nyelvek számának meghatározása	új kutatási szempont (a <i>Codebook</i> nem tartalmazza)
10.	Nyelv	a konkrét nyelvek megnevezése	–
11.	Szövegtípus	a többnyelvűség típusának a meghatározása	új kategória bevezetése a szakirodalom (Stoltmann 2017; Reh 2004, 8–15; Gašová 2020, 71) alapján: (4) <i>kiegészítő kétnyelvűség</i>

2. táblázat: A szájnok feldolgozásának szempontjai (a *Codebook* leegyszerűsítése)

4. Eredmények

4.1. Objektumok (fizikai egység 1, fizikai egység 2)

Az Igmándi úton és a Jókai utcán található szájnyakat öt általános kategóriába soroltuk be az alapján, hogy milyen objektumhoz, fizikai egységhez tartoznak. Érdeemes megfigyelni, hogy a két utca szájnyainak objektumok típusa alapján való eloszlása hasonló (lásd: 1. grafikon⁴). A szájnyak többsége a vizsgált területen üzletekhez és szolgáltatásokhoz kapcsolódik (KM: 63% és 23%; KN: 50% és 36%). Az ezen két kategóriába tartozó szájnyak mindkét útszakaszon meghaladják együttesen a 85%-ot. Ez azt jelenti, hogy olyan frekventált „vásárlóutcákról” van szó, amelyek sok vevővel, illetve ügyféllel számolnak, a (pl. képekkel és színekkel való) figyelemkeltés tehát szerves része a nyelvítájkép-tervezésnek. A gasztronómiával, infrastruktúrával és kultúrával kapcsolatos szájnyak száma a fentiekhez képest kevesebb (KM: 7%, 5%, 2%; KN: 10%, 2%, 2%).

1. grafikon. KN és KM szájnyainak fizikai egységek szerinti eloszlása

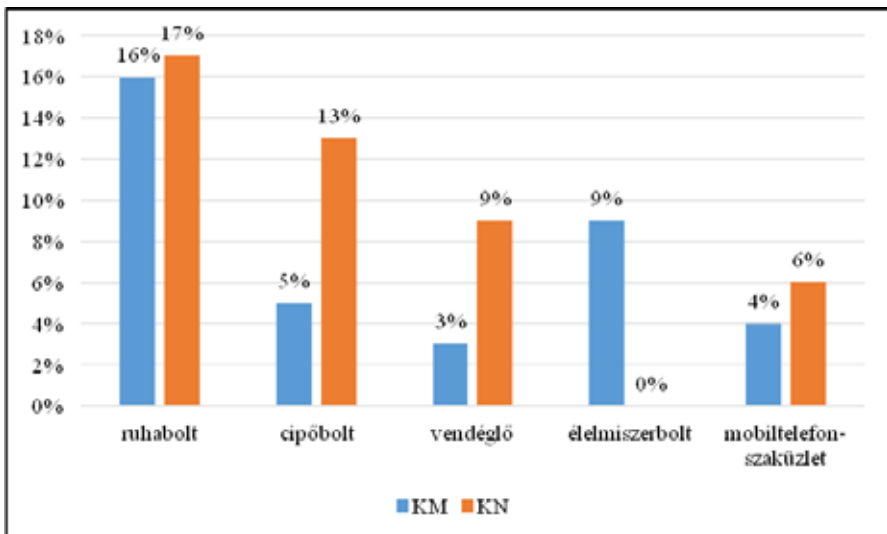
A szájnyak öt leggyakoribb előfordulási helye a ruhaüzlet, a cipőbolt, a vendéglő, az élelmiszerbolt és a mobilszaküzlet (lásd: 2. grafikon). A legtöbb szájny mindkét településen egyértelműen divattal kapcsolatos objektumokhoz rendelhető hozzá (KM: 16%, KN: 17%). Bár KM-ben kevesebb a cipőboltokhoz kapcsolható szájnyak száma (5%), mint KN-ben (13%), ez annak tudható be, hogy KM-ben számos divatbolt cipőket is árul, az első kategória (divat) tehát részben a másodikat (cipők) is felöleli. KM-ben a vendéglőkhöz tartozó szájnyak száma is alacsonyabb (3%), mint

⁴ Az 1., 9. és 14. grafikonot más sorrendben és más kontextusban egy további, megjelenés alatt álló magyar nyelvű tanulmányban is felhasználtuk.

KN-ben (9%), a vendéglátóipari egységek többsége ugyanis a környező utcákban lett elhelyezve (azok kevésbé hangosak, mint a határátkelő „meghosszabbított” nyúlványa, az Igmándi út). Fordított a helyzet az élelmiszerüzletek terén: míg KM-ben a szájnok 9%-a tartozik ilyen objektumhoz, KN-ben az érintett utcán egy ilyen szájnt sem találunk, ezt a hiányt ugyanis a közvetlen közelben (a Kossuth téren) található Vásárcsarnok (Nákupné centrum) maradéktalanul pótolja. A mobilszaküzletekhez tartozó szájnok száma megközelítőleg mindkét utcában azonos (KM: 4%, KN: 6%). A grafikonra fel nem kerülő objektumok közül kiemelendő a nemzeti dohánybolt, amely Magyarországon külön kereskedelmi egységnek számít, Szlovákiában ilyenrel nem találkozunk, dohányt ugyanis az élelmiszerboltokban vagy az újságosbódékban is tudunk venni (KM: 6%, KN: 0%).

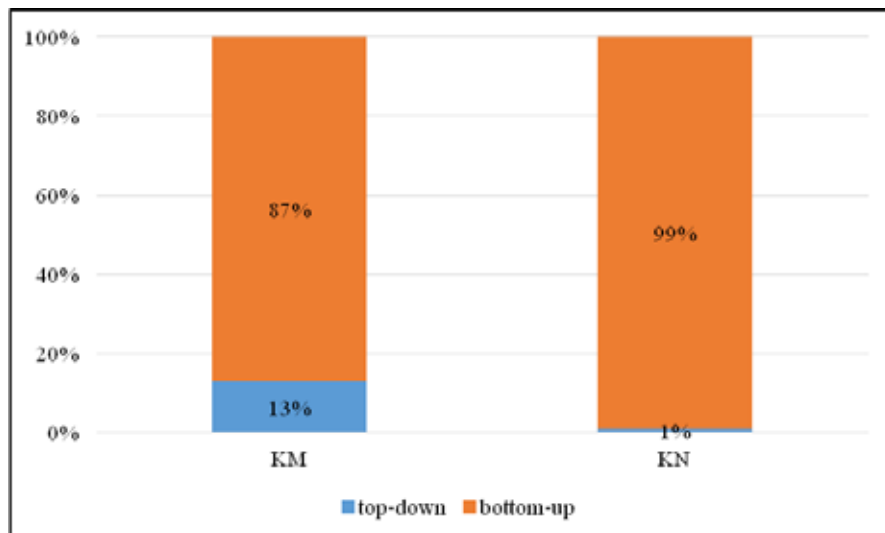
A sorban következő objektumtípusok a hozzájuk tartozó szájnok aránya alapján: óraüzlet (KM: 6%, KN: 0%), infrastruktúra (KM: 5%, KN: 2%), optika (KM: 5%, KN: 2%), ékszerészet (KM: 4%, KN: 3%), drogéria (KM: 3%, KN: 2%), bank (KM: 4%, KN: 0%). A többi objektumtípushoz tartozó szájnok aránya a két településen átlagosan a 2%-ot sem éri el.

2. grafikon: A konkrét fizikai egységekhez rendelt külső szájnok aránya KM-ben és KN-ben

4.2. A szájnok osztályozása

A szájnok többsége mindkét településen *bottom-up* jellegű, azaz nem központilag helyezték ki (KM: 87%, KN: 99%) (lásd: 3. grafikon). Mindez a magánszektorhoz tartozó kereskedelmi egységek és szolgáltatások magas számával magyarázható (lásd: 1. és 2. grafikon).

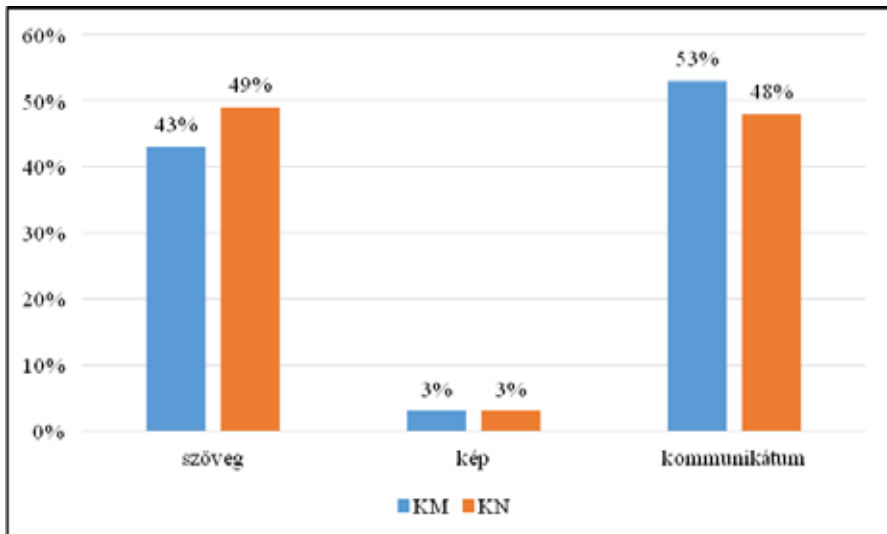

3. grafikon: A *top-down* és *bottom-up* jellegű szájnok aránya KM-ben és KN-ben

Míg a Jókai utcán csak az emlékműveken található *top-down* jellegű, vagyis központilag kialakított szájnok, addig az Igmándi úton tömegtájékoztatással és dohány-árusítással kapcsolatos feliratok is előfordulnak. Az előbbieket magasabb száma a határátkelő közvetlen közelségével magyarázható, az utóbbiaké pedig azzal, hogy Magyarországon a dohánytermékek árusítása centralizáltan, ellenőrzött helyen, a *Nemzeti dohányboltok*ban történik.

4.3. Monomodalitás/multimodalitás

KM-ben és KN-ben is nagyon hasonló a mono- és multimodális szájnok aránya (lásd: 4. grafikon). Míg az előbbieket tiszta verbális vagy tiszta piktorális elemek, addig az utóbbiak ezek kombinációi. A két településen megközelítőleg fele-fele arányban találunk tiszta szöveget (KM: 43%, KN: 49%) és kép-szöveg együttest (KM: 53%, KN: 48%). A tiszta szövegek esetén olyan szájnokra kell elsősorban gondolnunk, amelyek nem igényelnek képi megjelenítést, és az információátadó funkció dominál bennük, az objektumok többségén találunk ilyen (pl. *Zatvorené/Zárva, Tlačít/Tolni*).

4. grafikon: A szájnok típusai a multimodalitás szempontjából

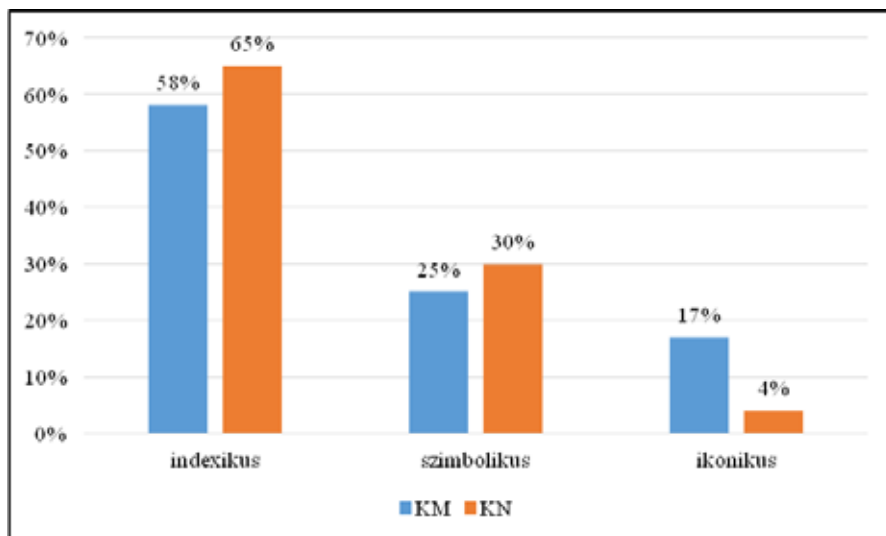
Érdeemes megfigyelnünk, hogy a tiszta képek száma az Igmándi úton és a Jókai utcán is rendkívül alacsony (KM: 3%, KN: 3%), valószínű, hogy általános, bármely szlovákiai és magyarországi településre kiterjeszhető jelenségről van szó. Ennek oka, hogy a monomodális képekkel nem tudunk nyelvtani információkat (pl. időt, számot, esetet) kifejezni (vö. Dürscheid–Frick 2016, 119), ilyen értelemben pedig a piktorális elemek elsősorban nem a verbális elemek pótlására, hanem azok kiegészítésére, árnyalására szolgálnak (ezt bizonyítja a multimodális szájnok magas száma is). A tiszta képek többsége legfeljebb direktívumnak (Searle 1976) tekinthető (azaz konatív funkciót betöltő) szimbólumként életképes (piros áthúzott kör mint a tiltást kifejező jelzés váltakozó tartalommal, pl. *fagylalt, kutya, kerékpár*). A szimbolikus jelleg teszi lehetővé a beszédaktus (esetünkben a tiltás) végrehajtását ('Tilos [...]'), enélkül (vagy egy közelben lévő szöveghez, a kirakat mögött lévő termékhez stb. való kapcsolódás – vagyis a multimodalissá válás – nélkül) ugyanis sikertelen a kontextualizáció folyamata: nem jön létre interakció a résztvevők között (értsd: a tiszta kép jelenléte véletlenszerűvé válik).

4.4. A grafikus elem és a szöveg kapcsolata (ikon, index, szimbólum)

A kommunikátumok, vagyis a kép–szöveg együttesek esetén megvizsgáltuk, hogy hogyan viszonyul bennük a kép a szöveghez. Az elemzés során Charles Peirce (1975) jelrendszerének fogalomapparátusát (ikon, index, szimbólum) használtuk. Nem azt vizsgáltuk azonban, hogy egy-egy szájny milyen jeltípusba tartozik, hanem azt, hogy a szájny (pontosabban a kommunikátumot) alkotó kép és a szöveg között ikonikus, indexikus vagy szimbolikus-e a kapcsolat. Ikonikusnak tekintjük a kapcsolatot akkor, ha a kép és a szöveg tartalma között hasonlóság mutatkozik (pl. szöveg: *Limonádé, Tea* + kép: 'limonádé, tea'). Abban az esetben viszont, ha a kép csak

a szöveg egy részére utal (pl. szöveg: *Pénzváltó* + kép: 'pénz'), indexikus kapcsolatról beszélünk. Bár az index „ikont [...] foglal magában” (Peirce 1975, 29), „működése az összefüggésre és nem a hasonlóságra épülő társítástól [...] függ” (37) (pl. a pénz a pénzváltás eszköze, ilyen értelemben pedig feltétele annak). Szimbolikus a kapcsolat akkor, ha a kép a szöveget konvencionális alapon testesíti meg (pl. szöveg: *Budapest Bank* + logó: egy fordított „B” és egy sima „B” konglomerátuma, melynek jelentése 'Budapest Bank'). E csoportba elsősorban a logó alapú kommunikátumok sorolhatók.

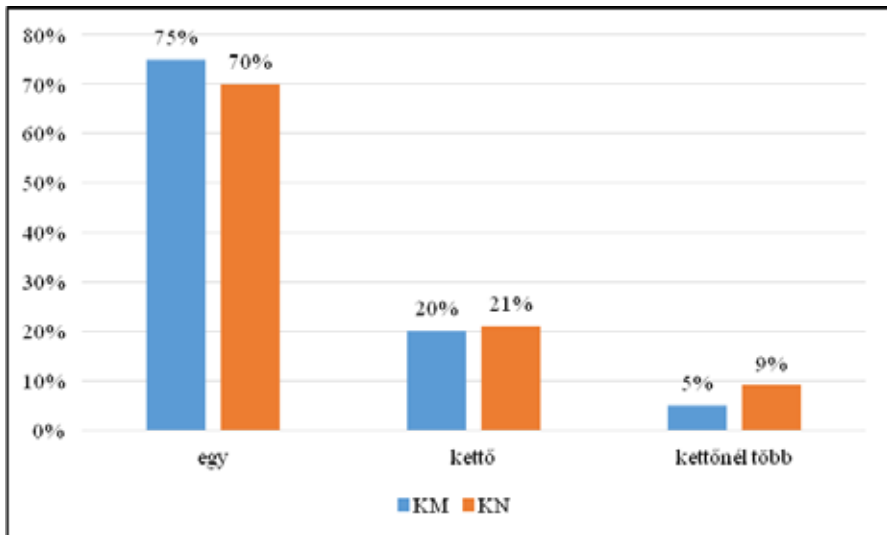
KM-ben és KN-ben is hasonló az indexikus, szimbolikus és ikonikus kapcsolatok aránya (lásd: 5. grafikon). A kommunikátumok több mint felét mindkét településen az indexikus kapcsolatok teszik ki (KM: 58%, KN: 65%). Az indexikus kapcsolatok magas számát az adja, hogy az egyes objektumokhoz kapcsolható tevékenységek (pl. vásárlás, bankkártyás fizetés, nyomtatás) a legegyszerűbben az adott tevékenységhez szükséges eszközök, tárgyak (pl. vásárlás → termék; bankkártyás fizetés → bankkártya; nyomtatás → nyomtató) vagy a folyamattól várt eredmény (pl. hangulatjel 'öröm'; csillag 'csillogás, siker'; lóhere 'szerencse') megjelenítése révén valósítható meg. A szimbolikus kapcsolatok száma az indexikusakéhoz viszonyítva mindkét utcában lényegesen kevesebb (KM: 25%, KN: 30%): általában az objektum neve és a mellette feltüntetett logó között figyelhető meg ilyen összefüggés. A három kommunikátumtípus közül az ikonikus kapcsolatra épülő szájnok száma a legalacsonyabb (KM: 17%, KN: 4%). Ennek oka, hogy szinte csak azok a termék nevéből és ábrázolásából összekapcsolódó konglomerátumok tartoznak ide, amelyek nincsenek szövegkörnyezetbe ágyazva: amennyiben a produktum nevét mondatba foglaljuk, a kapcsolat máris indexikussá válik, hiszen innentől fogva a termék képe már csak a verbális állítás egyik részére, általában annak tárgyára utal.

5. grafikon: A grafikus elem és a szöveg kapcsolata KM-ben és KN-ben

4.5. Betűszín

Mindkét településen az egyszínű szövegek vannak többségben (KM: 75%, KN: 70%) (lásd: 6. grafikon). Ennek oka az lehet, hogy nem annyira a szöveg színeinek száma, hanem sokkal inkább a szöveg és a háttér színének kontrasztja felel a figyelemkeltésért (amennyiben egyáltalán ez a cél, egy fehér papíron olvasható fekete szövegnek például aligha). A többszínű feliratok száma határozottan kevesebb: a kétszínűeké KM-ben 20%, KN-ben 21%, a három- vagy annál több színűeké pedig KM-ben 5%, KN-ben 9%.

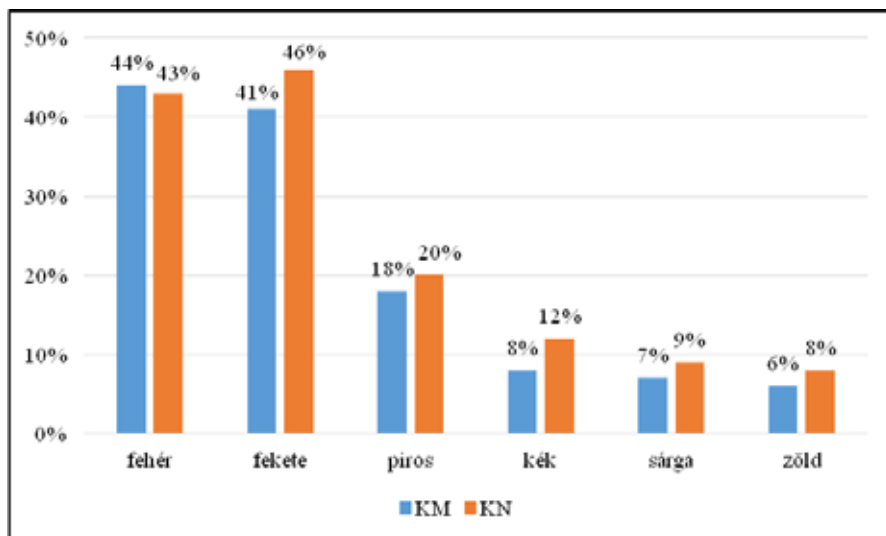
6. grafikon: A szájakon található szövegek színeinek száma KM-ben és KN-ben

A szövegszínek tekintetében a két utca nagyon hasonlít egymásra (lásd: 7. grafikon). A leggyakrabban előforduló szövegszínek – függetlenül attól, hogy hány színű szövegről van szó – a fehér (KM: 44%, KN: 43%) és a fekete (KM: 41%, KN: 46%). A fehér betűszín általában fekete háttéren (pl. fehér krétával írt szöveg egy fekete táblán), a fekete betűszín pedig fehér alapon (pl. egy A4-es papírlapra nyomtatott szöveg) jelenik meg. Némiképpen meglepő, hogy a fehér szín a feketéhez hasonlóan csaknem minden második szájn szövegében megjelenik, hiszen „kézenfekvőbb” egy hagyományos fehér lapra fekete szöveget nyomtatni, mint fordítva.

A harmadik leggyakrabban előforduló szín a piros (KM: 18%, KN: 20%), amely egy terület nyelvi tájképén belül legtöbbször figyelmeztető funkciót tölt be (erről bővebben lásd alább). A kék (KM: 8%, KN: 12%), a sárga (KM: 7%, KN: 9%) és a zöld (KM: 6%, KN: 8%) viszonylag ritkák KM és KN nyelvi tájképében. A szövegek kevesebb mint 2%-ában találoztunk KM-ben és KN-ben a barna, a rózsaszín, a szürke, a narancssárga és az átlátszó (értsd: kivágott matrica ablaküvegre ragasztva) színekkel.

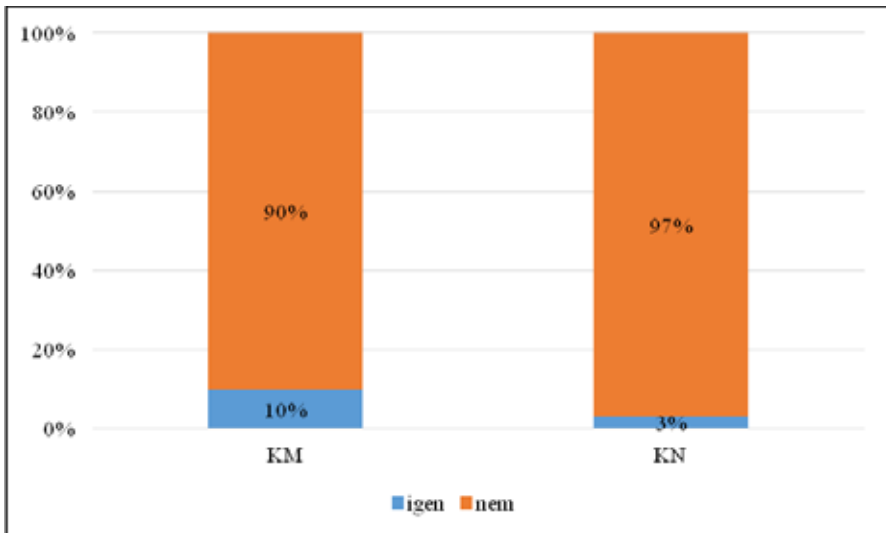
Az egyszínű szövegek között is a fentebb említett színek dominálnak: fehér (KM: 39%, KN: 33%), fekete (KM: 33%, KN: 38%), piros (KM: 9%, KN: 11%), sárga (KM: 6%, KN: 6%), kék (KM: 4%, 5%), zöld (KM: 3%, KN: 3%). Jelentősebb különbséget a két utca között e tekintetben nem találtunk.

A kétszínű szövegek között a következő színekombinációk a legnépszerűbbek (a színek sorrendjétől függetlenül): fekete+fehér (KM: 27%, KN: 28%), fekete+piros (KM: 28%, KN: 17%), fehér+piros (KM: 9%, KN: 9%), fehér+kék (KM: 8%, KN: 7%), fehér+zöld (KM: 7%, KN: 2%). Jelentősebb (kb. 10%-os) eltérés a két település között csak a fekete+piros színekombinációban mutatkozik KM javára: ennek oka, hogy a Magyarországon előregyártott dohányzást tiltó levonók, amelyek majdnem minden objektumra felkerültek, a fekete mellett piros betűszínt is tartalmaznak.

7. grafikon: A szájnok szövegeiben leggyakrabban előforduló színek KM-ben és KN-ben

A szöveg színéhez csak az esetek elhanyagolható részében tudunk jelentést is társítani (lásd: 8. grafikon). KM-ben a jelentéssel bíró esetek száma magasabb (10%), mint KN-ben (3%). Ennek legfőbb oka, hogy Magyarországon az előregyártott dohányzást tiltó lapok, amelyek majdnem minden objektumra felkerültek, a figyelmeztetést (*Tilos a dohányzás!*) piros betűszínnel fejezik ki. Fontos megjegyeznünk, hogy KN-ben (*Zákaz fajtát!*) ugyanezt a funkciót nem a betű, hanem a háttér színe fejezi ki (a betű színe fehér, a háttér színe piros). Mindkét megoldást alkalmasnak tartjuk a figyelem irányítására, a jelentés felerősítésére.

8. grafikon: A színek jelentésképző szerepe KM-ben és KN-ben

A legnépszerűbb jelentésképző szín a piros. A piros általában mint a tiltás (*Tilos a dohányzás!*), a figyelmeztetés (pl. *Az üzletben a szájmaszk használata kötelező!*), ritkábban pedig mint a szerelem (pl. *Szeretettel várom*) színe értelmezhető. Frekvenciáltabb jelentésképző színek még a zöld, a kék és a sárga. A zöld mint a természet, a környezettudatosság (pl. *Kérjük, ügyeljen a tisztaságra! Köszönjük!*), a kék mint a víz, a tenger, az üdülés (pl. *Delfin*), a sárga pedig mint a napfény, a nyár színe (pl. *Summer Sale*) jelenik meg a települések szemiotikai tájképében. Ritkábban a fehér mint a papír (pl. *Márti Papír*) vagy a fehérmemű színe (pl. *dámska a pánska spodná bielizeň*), a barna mint az édesség színe (pl. *Drazsé – Édesség*), a szinkavalkád (pl. *Papír, írószer, nyomtatvány*) pedig mint a nagy kínálat színe is tetten érhető.

4.6. Nyelvek

Azokat a szájnokat kizártuk az egy/többnyelvűség vizsgálatból, amelyek nyelve nem volt egyértelműen azonosítható. KN-ben kétszer annyi a többnyelvű (ideértve a kétnyelvűeket is) szájnok aránya (35%), mint KM-ben (17%), ami elsősorban a lakosság nemzetiségi összetételével – a magyarok magas részarányával (54%)⁵ – magyarázható (lásd: 9. grafikon).

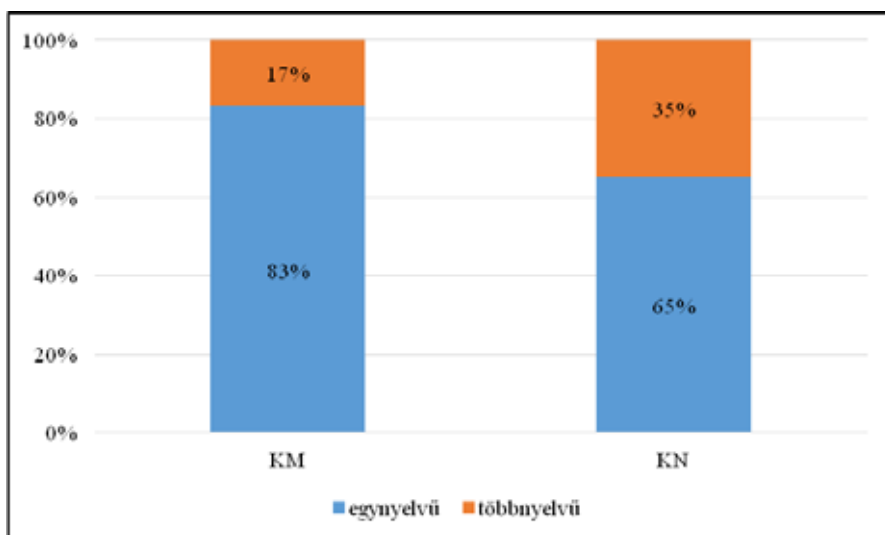
A többnyelvű feliratok arányát ennek ellenére is alacsonynak tartjuk KN-ben ahhoz képest, hogy a település szerepel az 1999. évi 221. sz. rendelkezés⁶ 512 „ma-

⁵ <https://www.onkormanyzas.sk/2021-es-nepszamlalas-nemzetisegi-adatai>

⁶ *Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20% obyvateľstva* (<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-221>).

gyaralkta település”-ének⁷ a listáján, így az 1999. évi 184. sz. törvény⁸ értelmében lehetőség van (lenne!) a magyar nyelv használatára többek között az üzletekben, sportpályákon, éttermekben, az utcákon, az utak mellett és felett, a repülőtereken, buszpályaudvarokon és vasútállomásokon emlékműveken és emléktáblákon stb.

Magyarországon a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény⁹ 6. § (1) pontja a 2020. évi LXVIII. törvény¹⁰ 46. § d). pontjának módosítása alapján „Azokon a településeken, ahol valamely nemzetiségnek a legutóbbi népszámlálás során regisztrált aránya eléri a tíz százalékot”, biztosítani kell többek között, hogy a „közhivatalok, közszolgáltatást végző szervek elnevezését feltüntető táblák feliratai [...] a nemzetiség anyanyelvén is olvashatóak legyenek”. Mivel azonban KM-ben egyik kisebbségnek a részaránya sem éri el a 10%-ot, ez a kötelesség a helyi önkormányzat részéről nem áll fenn.

9. grafikon: Az egy- és többnyelvű szájnok aránya KM-ben és KN-ben (összevont megjelenítés)

Érdeemes a fenti adatokat részleteiben is megvizsgálni. A 10. grafikonon jól látszik, hogy míg KM-ben csak a szájnok 9%-a, addig KN-ben a 30%-uk kétnyelvű. Ebből az következik, hogy KN-ben a többnyelvűség inkább a helyi viszonyokat, a magyar nemzetiség igényeit (többé-kevésbé sikeresen) leképező kétnyelvűséget (lokális bilingvizmust) jelent, KM-ben pedig tágabb kategóriaként (inkább globális multilingvizmusként) értelmezhető (ezt igazolják a külföldi turisták számára készült angol nyelvű mutációk, illetve a négy- és ötnyelvű szájnok is).

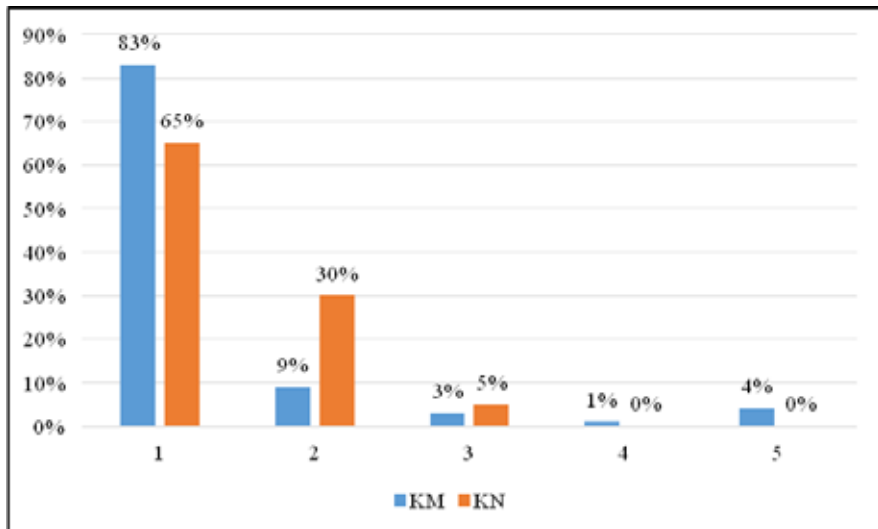
⁷ A terminust a szóban forgó településekről való egyszerűbb kommunikáció érdekében Cúth Csaba, Horony Ákos és Lancz Attila (2012, 3) vezetik be.

⁸ Zákon o používaní jazykov národnostných menšín (<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-184>).

⁹ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100179.tv#lj15id723e>

¹⁰ <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2000068.TV>

10. grafikon: Az egy- és többnyelvű szájnyelvi aránya KM-ben és KN-ben (részletes megjelenítés)

KM-ben a szájnyelvi 90%-ában jelenik meg a magyar nyelv¹¹, ami a település magyar nemzetiségű polgárainak a magas számával magyarázható (a 2011-es magyarországi népszámlálási adatok¹² szerint ez: 83,4%¹³), a nemzeti kisebbséghez tartozó lakosok száma elenyésző: 1% alatt van többek között a német, a roma és a szlovák nemzetiségűek részaránya is. A második leggyakoribb nyelv a településen az angol (26%), azt a német (8%), a francia (4%) és az orosz (4%) követi (11. grafikon). Ritkábban fordul elő az olasz¹⁴ és a szlovák nyelv (mindkettő a szájnyelvi 1%-ában jelenik meg). Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a településen a koreai vendégmunkások magasabb számának köszönhetően számos koreai felirattal is találkozhatunk, azok többsége azonban nem az Igmándi úton, hanem a szomszédos utcákon található. Míg a világnyelvek elsősorban az erődrendszert (Csillagerőd, Monostori Erőd) vagy a fürdőt (Brigetio Gyógyfürdő Komárom) meglátogató külföldi (főleg német és osztrák) turisták miatt, addig a szlovák nyelv a KN-ből érkező szlovák vásárlók¹⁵ miatt kerül feltüntetésre.

11 A nyelvhasználatot Magyarországon a 2001. évi XCVI. törvény szabályozza (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100096.tv>). Ez bizonyos gazdasági reklámok, üzletfeliratok és közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételét írja elő. A törvény célja a magyar nyelv védelme, hozzá kell ugyanakkor tennünk, hogy a törvény nem foglalkozik a nemzeti kisebbségek nyelvhasználati jogaival.

12 https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=05449

13 Ez a szám a valóságban jóval magasabb lehet, hiszen a kérdésre az adatközlők 16,5% nem kívánt válaszolni.

14 Az olasz nyelvvel leginkább a gelatát ('fagyalt') kínáló fagyaltozók nyelvi tájképében találkozhatunk.

15 Különösen szembeűnő ez a forint euróhoz képest való 2022-es gyengülésekor.

Az egynyelvű szájnok között szinte csak magyar (88%) és angol szájnokot találunk (12%), a más nyelvű szájnok aránya az egynyelvű szájnok 1%-át sem éri el. Fontos megjegyeznünk, hogy a nem magyar egynyelvű szájnok általában rövidek, legfeljebb néhány szóból vagy szókapcsolatból épülnek fel (pl. *Summer Sale, Tourinform, Krušovice Kráľovský pivovar*).

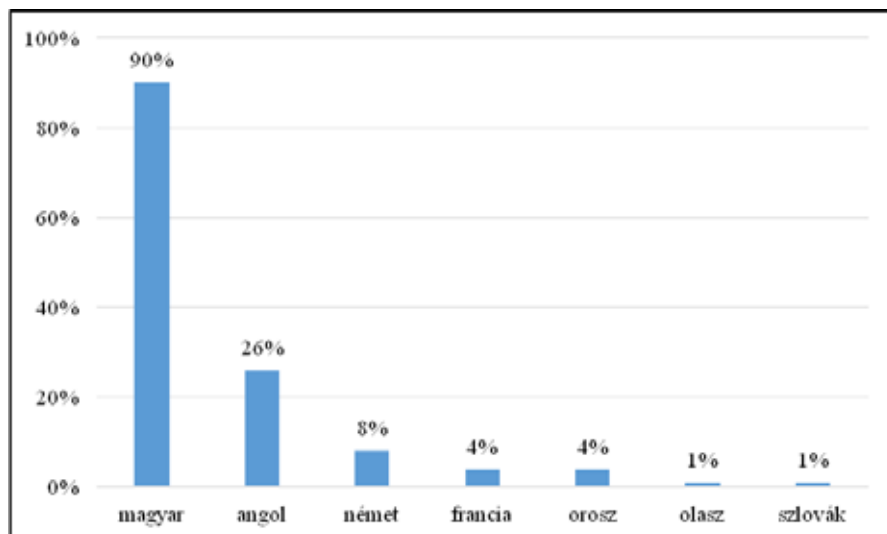
A kétnyelvű szájnok 90%-a magyar+angol nyelvű (a nyelvek sorrendjétől függetlenül). Ritkák az egyéb kétnyelvű kombinációk: magyar+német (4%), magyar+szlovák (2%), magyar+olasz (2%), angol+olasz (2%).

A háromnyelvű szájnok 75%-a magyar+angol+német nyelvű (a nyelvek sorrendjétől függetlenül), 13%-uk magyar+angol+olasz, 6%-uk magyar+angol+olasz, szintén 6%-uk pedig magyar+angol+koreai.

Bár a négy nyelvű szájnok száma alacsony, csak a határhoz közeli pénzváltónál találkozhatunk velük, mindegyikük magyar+angol+német+szlovák nyelvű. Céljuk az Erzsébet hídon átjövő vásárlók és turisták megszólítása.

Az ötnyelvű szájnok mindegyike előregyártott, az internetről könnyen letölthető A4-es, dohányzást tiltó lap hozzáférhetőségének köszönhetően a település szinte bármely részén találkozhatunk vele. Az ötnyelvű szájnok egy száj kivételével magyar+angol+francia+német+orosz nyelvűek. Az egyetlen kivételt a Luigi Gelato nevű fagylatozó adja, amely a határ túloldaláról érkező szlovák állampolgárokat az orosz helyett többek között szlovák nyelven is megszólítja.

Megfigyeltük, hogy a többnyelvű szájnok szinte mindegyikében megjelenik a magyar nyelv, s az csaknem minden esetben az első helyen szerepel.

11. grafikon: A szájnokon leggyakrabban előforduló nyelvek KM-ben

KN-ben a szájnok 83%-a tartalmaz szlovák szöveget. Magyar nyelvvel a szájnok 40%-ában találkozhatunk (lásd: 12. grafikon). Bár KN-ben is a magyar nemzetiségű állampolgárok vannak többségben (öshonos kisebbségről lévén szó), köz-

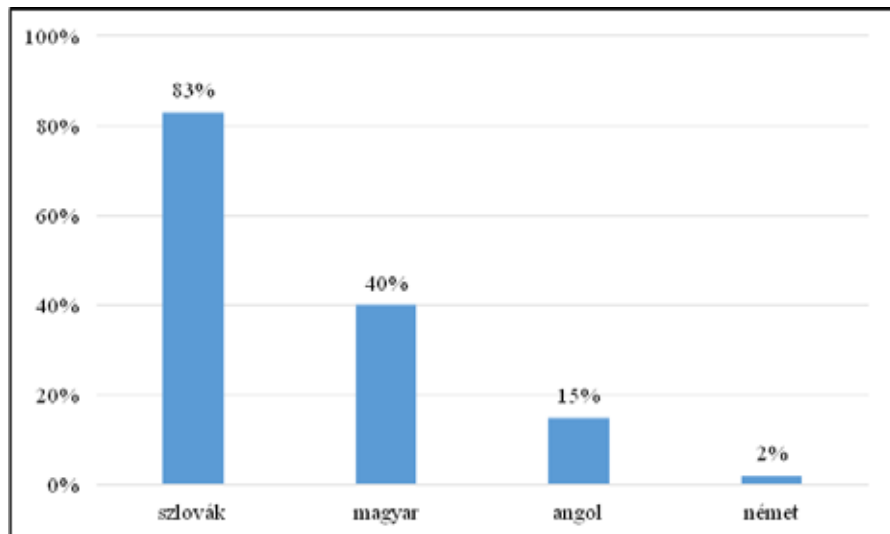
igazgatási okokból¹⁶ mégis a szlovák nyelv (az államnyelv) dominál. Feltehetően az erődrendszert (Pevnosť Komárno), az óvárost (a Klapka György teret), a fürdőt (Termálne kúpalisko Komárno), a Duna–Vág-deltát stb. látogató (főként német és osztrák) turisták, valamint a közelben székelő KFC Komárno külföldi játékosai miatt találkozhatunk angol (15%) és német (2%) nyelvű szöveget tartalmazó szájnokkal is.

Az egynyelvű szájnok között a szlovák nyelvűek dominálnak (75%). Nagyon hasonló az angol (13%) és a magyar (12%) egynyelvű szájnok aránya (ez utóbbiak főként a többnyelvű szájnokban lesznek érdekeltek). Az egynyelvű angol szájnok többsége csak egy-két szóból áll (pl. *second hand*, *webshop*, *Tomtel Mobilshop*) a hosszabb angol vagy magyar szövegekkel szemben.

A kétnyelvű szájnok többsége (91%) szlovák+magyar nyelvű (általában a nyelvek ilyen sorrendjében). Elvétve még szlovák+angol (6%) nyelvű szájnokkal is találkozhatunk, a magyar+angol (2%) és a szlovák+vietnami (2%) szájnok száma viszont már elenyésző.

A háromnyelvű szájnok többsége szlovák+magyar+angol nyelvű (63%), kevesebb a szlovák+magyar+német nyelvű felirat (25%). Esetenként még szlovák+angol+német nyelvű (6%), valamint angol+kínai+japán nyelvű (6%) szájnokkal is találkozhatunk.

Megfigyeltük, hogy a többnyelvű szájnok szinte mindegyikében megjelenik a szlovák nyelv, s az csaknem minden esetben az első helyen szerepel.

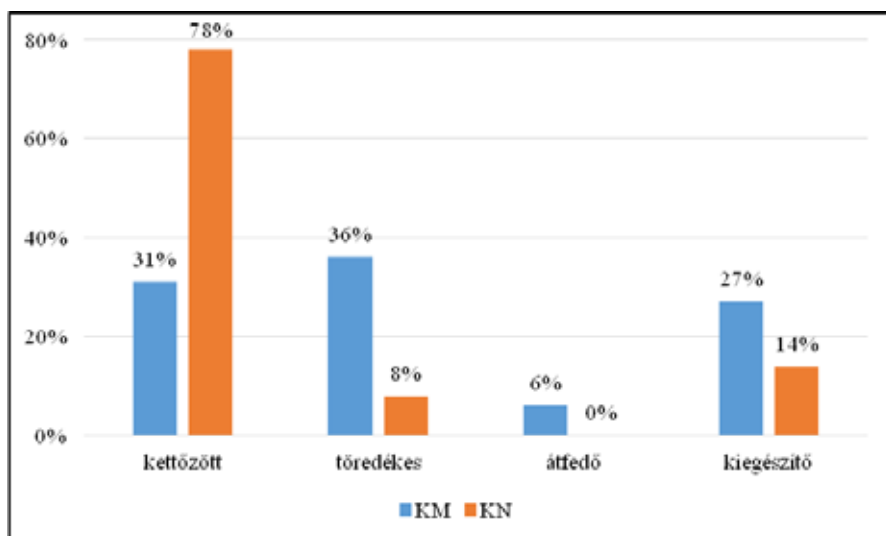

12. grafikon: A szájnokon leggyakrabban előforduló nyelvek KN-ben

¹⁶ A szlovák nyelv használatát a *Zákon č. 270/1995 Z. z. (Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky)* (<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270>), a kisebbségi nyelvek – köztük a magyar nyelv – használatát pedig a *Zákon č. 184/1999 Z. z. (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín)* (<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-184>) szabályozza.

A vizsgált szájnyokat a szakirodalom (Stoltmann 2017; Reh 2004, 8–15; Gašová 2020, 71) alapján a többnyelvűség négy csoportjába soroltuk: kettőzött, töredékes, átfedő és kiegészítő többnyelvűség. Kettőzött többnyelvűség esetén a forrásnyelvi szöveg egésze le van fordítva a másik nyelvre, mindkettő ugyanazokat az információkat tartalmazza (pl. KN: szlov. *Otvorené* / magy. *Nyitva*). Töredékes többnyelvűség esetén a forrásnyelvi szövegnek csak egy része, általában a legfontosabb információ van lefordítva a másik nyelvre (pl. KM: ol. *Gelato Italiano* 'olasz fagyalt' / magy. *Fagyalt* / szlov. *Zmrzlina*). Átfedő többnyelvűség esetén a két változat tartalmaz közös és új információkat is (pl. KM: magy. *Fegyver-Lőszer* / ang. *Arms Shop* 'fegyverbolt'). Kiegészítő többnyelvűség esetén a két nyelv kiegészíti egymást, az információk egy része az egyik, a másik része pedig a másik nyelven van feltüntetve; ezek többségét az angol nyelvű alapszót tartalmazó kereskedelmi nevek adják (pl. KM: *City Time óraszalon*).

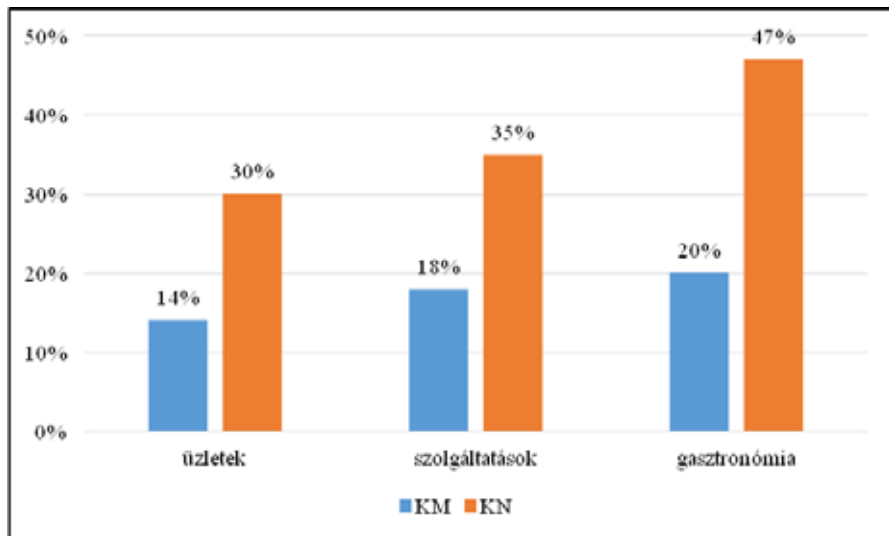
Szembetűnő a különbség KM és KN többnyelvűség típusainak az arányai között: míg KN-re a kettőzött többnyelvűség a jellemző (78%), addig KM-ben hasonló arányban találunk példát a töredékes (36%), a kettőzött (31%) és a kiegészítő (27%) többnyelvűsége is (lásd: 13. grafikon). A kettőzött többnyelvűség aránya azért ilyen magas KN-ben, mert a magyar nemzetiségűek magas részaránya miatt számos szlovák szöveget teljesen lefordítanak magyarra is (vagy éppen fordítva: a magyar nemzetiségű tulajdonosok fordítják le a magyarul megfogalmazott szöveg egészét szlovák nyelvre). Mivel KM-ben alacsony a nemzetiségi kisebbségek részaránya (lényegében egynyelvű településről van szó), a legtöbb esetben a forrásnyelvi szövegből csak a legfontosabb információkat fordítják le idegen nyelvre is (töredékes többnyelvűség), azt is inkább csak a turisták miatt. Tipikusan ilyen az az internetről letölthető ötnyelvű dohányzást tiltó lap, amely a tiltást öt nyelven (magyarul, angolul, franciául, németül és oroszul is) tartalmazza, az egyéb információk (segítségkérés, törvényszegés bejelentése) viszont már csak magyarul jelenik meg rajta.

13. grafikon: A többnyelvűség fajtáinak aránya KM-ben és KN-ben

4.7. A fizikai egység és a nyelv kapcsolata

Kíváncsiak voltunk arra, hogy a fizikai egység típusa befolyásolja-e a szájn többnyelvűségét. Mivel az öt általános típus szájnjai közül a kultúra¹⁷ és az infrastruktúra körébe tartozóak száma nagyon alacsony volt (lásd: 1. grafikon), a vizsgálatba csak az üzletek, a szolgáltatások és a gasztronómia általános kategóriákba tartozó szájnokokat vettük be (lásd: 14. grafikon). A legtöbb többnyelvű szájnt a gasztronómia területén találjuk (KM: 20%, KN: 47%), a szolgáltatások (KM: 18%, KN: 35%) és az üzletek (KM: 14%, KN: 30%) területén alacsonyabb a részarányuk.

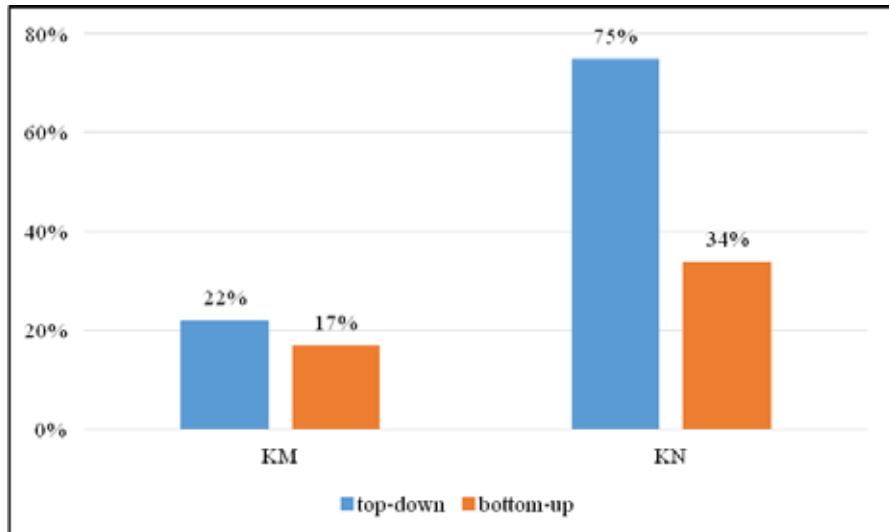
14. grafikon: KN és KM többnyelvű szájnainak fizikai egységek szerinti eloszlása

A többnyelvűség térnyerése főleg KN gasztronómiájában érhető tetten, ahol minden második szájn többnyelvű. Mivel a szlovákiai magyarok egy része nem beszél szlovákul – különösen igaz ez a tömbhelyzetben (pl. a KN-ben) élőkre –, a kereskedelmi egységeknek ezt bizonyos mértékig figyelembe kell venniük: míg egy boltban a szlovák nyelvet nem vagy alig beszélő magyar vásárló is le tudja venni a polcról a terméket vagy rá tud mutatni anélkül, hogy az arról szóló információk az anyanyelven is fel lennének tüntetve, addig egy vendéglátóipari egységben nagyobb szerep jut a többnyelvűségnek, hiszen a vendégnek át kell látnia a kínálatot, és tudnia kell választani belőle.

¹⁷ Bár a kultúrával kapcsolatos többnyelvű szájnok terén nem szolgálhatunk megbízható adatokkal (KM: 62%, KN: 50%), a település történelmi-kulturális vonatkozásai miatt szinte biztosra vehető a magas részarányuk.

4.8. A *top-down*, illetve *bottom-up* jellegű szájnok és a többnyelvűség összefüggései

Míg KM-ben a *top-down* jellegű szájnoknak csak a 22%-a többnyelvű (a többnyelvű *bottom-up* szájnok részaránya is hasonló: 17%), addig KN-ben ugyanez a szám 75% (lásd: 15. grafikon). KN adatait fenntartásokkal kell kezelni, mert a *top-down* szájnok száma a vizsgált útszakaszokon nagyon alacsony (a mintát főként emléktáblák alkotják, hivatalok és iskolák nincsenek e területen).

15. grafikon: A többnyelvű *top-down* és *bottom-up* jellegű szájnok aránya KM-ben és KN-ben

A KN-ben lévő többnyelvű *top-down* szájnok (emléktáblák) magas aránya a település történelmi-kulturális beágyazottságával magyarázható, a hivatali többnyelvűséget pedig – bár ez kívül esik a mintán – a kisebbségi nyelvtörvény írja elő. A többnyelvű *bottom-up* szájnok (üzletek, szolgáltatások) száma azért alacsonyabb KN-ben (34%) a *top-down* szájnokénál, mert ez esetben a törvény – ahogy fentebb láttuk – nem előíró, hanem megengedő jellegű.

5. Összegzés

A kvantitatív kutatás eredményei az alábbiakban foglalhatók össze:

(1) Megállapítást nyert, hogy a főleg magyar és szlovák nemzetiségűek lakta KN nagyobb figyelmet fordít a többnyelvűség kérdésre, mint a többségében egynemzetiségű KM, KN-ben ugyanis kétszer annyi a többnyelvű szájnok aránya (35%), mint KM-ben (17%). Hozzá kell ugyanakkor tennünk, hogy míg KN-ben a magyar nemzetiségűek magas részaránya (több mint a lakosság fele) miatt érvényesíthetők a szlovákiai kisebbségi nyelvtörvény adta lehetőségek – ennek fényében pedig a

többynyelvű szájnok száma még alacsonynak is mondható –, addig KM-ben a magyarországi nemzetiségek jogait szabályozó törvény többynyelvű feliratokra vonatkozó előírásai a nemzetiségi kisebbségekhez tartozó lakosok alacsony részaránya miatt nem érvényesíthetők (valamennyi nemzetiségi kisebbség részaránya 1% alatt mozog).

(2) Míg KN többynyelvűsége a szlovák–magyar kétnyelvű szájnok révén inkább a helyi igényeknek próbál megfelelni (lokális bilingvizmus), addig KM többynyelvű vagy egynyelvű angol szájnjai – még ha viszonylag alacsony is a számuk – inkább a külföldi turistákat igyekeznek megszólítani (általános multilingvizmus).

Míg KN többynyelvűsége a magyar nemzeti kisebbség jelenlétének következtében kettős (minden forrásnyelvi információt lefordítanak), addig KM-ben sok többynyelvű tábla nyelvi információtartalma töredékes (csak a leglényegesebb forrásnyelvi adatokat fordítják le).

(3) Míg KM-ben viszonylag kiegyenlített a többynyelvű *top-down* és *bottom-up* típusú szájnok aránya, addig KN-ben a *top-down* jellegű szájnok esetén érzékelhető kiugró többynyelvűségi arány. Ez utóbbi esetben olyan jelenségről van szó, amely általánosan megfigyelhető Szlovákia magyarlakta településein: egyrészt azért, mert a hivatali kétnyelvűséget a kisebbségi nyelvtörvény előírja, másrészt pedig azért, mert az emlékművek többsége magyar vonatkozású, s így a szlovák felirat mellől a magyar sem hiányozhat.

Megállapítást nyert továbbá, hogy a szájnok nyelvét a fizikai egységek típusa is befolyásolja. A legtöbb többynyelvű szájn a gasztronómia területén található, az ételek/italok kiválasztása ugyanis nem rámutatással vagy a polcra való leemeléssel, hanem a kínálat elolvasásával, megértésével történik.

(4) KM-ben és KN-ben is megközelítőleg fele-fele arányban találunk tiszta (kép nélküli) szöveget és kommunikátumot (kép-szöveg együttest), a tiszta (szöveg nélküli) képek aránya mindkét településen elhanyagolható. A kommunikátumokat alkotó kép és szöveg kapcsolata a legtöbbször indexikus jellegű, mindkét településen ritkább a szimbolikus és ikonikus kapcsolatok száma. Ez azt jelenti, hogy a képi elem általában nem a teljes szöveget próbálja tartalmilag imitálni, hanem csak annak egy kulcsfontosságú elemére (pl. az üzletben kapható produktumokra) fókuszál (figyelemkeltő funkció).

(5) Mindkét településen a fehér és a fekete betűszín dominál (az előbbi általában fekete, az utóbbi pedig fehér alapon). A szöveg színe csak ritkán vesz részt a jelentésképzésben. Ha mégis, akkor sem módosítja, csupán felerősíti a szöveg jelentését. A jelentésképzésben legtöbbször részt vevő színek a piros (a tiltás, figyelmeztetés színe), a zöld (a természet, a környezettudatosság színe), a kék (a víz, az üdülés színe) és a sárga (a napfény, a kikapcsolódás színe).

Irodalom

- Andriyanti, Erna (2021): Social meanings in school linguistic landscape. A geosemiotic approach. *Kemanusiaan. The Asian Journal of Humanities* 28 (2): 105–134. <https://doi.org/10.21315/kajh2021.28.2.5>
- Balázs Géza (2015): Jelzavar. A szemiotikai tájak topográfiája. In: Balázs Géza – Pölcz Ádám (szerk.): *Tájszemiotika*. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság, 43–53.
- Bauko János (2015): Kétnyelvűség és névszemiotikai tájkép. Kisebbségi névtörvények és vizuális tulajdonnév-használat Szlovákiában. *Névtani Értesítő* 37: 179–194.
- Bauko János (2017): Tulajdonnevekre utaló extralingvális jelek a névszemiotikai tájképben. In: Hajba Renáta – Tóth Péter (szerk.). „A véges végtelen”: *tanulmányok Vörös Ferenc 60. születésnapjára*. Szombathely: Savaria University Press, 13–26.
- Bauko János (2018): Komárom/Komárno névszemiotikai tájképe. In: Tódor Erika-Mária – Tankó Enikő – Dégi Zsuzsanna (szerk.): *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség I. Nyelvhasználát, nyelvi tájkép és gazdasági élet*. Kolozsvár: Scientia Kiadó, 55–70.
- Bauko János (2019a): *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék.
- Bauko János (2019b): Kisebbségi nyelvpolitika és névszemiotikai tájkép. In: Vörös Ferenc (szerk.): *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig X. Nevek a nyelvpolitikai küzdőtérben*. Szombathely – Budapest: Savaria University Press – Magyarországi Kutató Intézet, 89–104.
- Bíró Enikő (2022): From Linguistic Landscape to Semiotic Assemblages in a Local Market. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* 14 (2): 68–85.
- Córdova Hernández, Lorena – López-Gopar, Mario E. – Sughrua, William M. (2017): From Linguistic Landscape to Semiotic Landscape: Indigenous Language Revitalization and Literacy. *Studie z aplikované lingvistiky* 8 (2): 7–21.
- Csernicskó István (2016): A dinamikusan változó nyelvi tájkép: Kárpátalja példája. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények* III (3): 91–105.
- Dürscheid, Christa – Frick, Karina (2016): *Schreiben digital. Wie das Internet unsere Alltagskommunikation verändert*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag. <https://doi.org/10.37307/j.2198-2430.2017.04.08>
- Gašová, Zuzana (2020): Formy inozajčnosti v jazykovej krajine. Analýza vybraných aspektov na príklade „*Krčmy na Zelenej*” v Bratislave. In: Štefančík, Radoslav (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 69–81.
- Gorter, Durk (2013): Linguistic Landscapes in a Multilingual World. *Annual Review of Applied Linguistics* 33: 190–212.
- Győriová Baková, Eva (2013): Bilingvizmus južného Slovenska. In: *Language and The Environment. II*. Gliwice: Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości, 50–57.
- Győriová Baková, Eva (2015a): Jazyková situácia v Komárne. In: *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch*. Bratislava: Sociolinguistica slovacica 8. VEDA, 332–342.
- Győriová Baková, Eva (2015b): Language situation in Komárno. In: *Transboundary Symbiosis over the Danube (Part II): Road to a Multidimensional Ethnic Symbiosis in the Mid-Danube Region*. Slavic-Eurasian Research Center. Sapporo: Hokkaido University, 161–174.

- Göpferich, Susanne (1995): *Textsorten in Naturwissenschaften und Technik. Pragmatische Typologie – Kontrastierung – Translation*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Horony Ákos – Orosz Örs – Szalay Zoltán (2012): *A hely nevei, a nyelv helyei. Jelek a térben 4*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Istók Béla (2022): A gömörpanyiti temető nyelvi és vallásszemiotikai tájképe. In: Simon Szabolcs (ed.): *13th International Conference of J. Selye University. Language and Literacy Section. Conference Proceedings*. Komárno: J. Selye University, 49–57. <https://doi.org/10.36007/4126.2022.49>
- Laihonen, Petteri (2012): Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle 3*: 27–49.
- Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard (1997): Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology 16*: 23–49.
- Lanstyák István (2017): Nyelvi ideológiák (általános tudnivalók és fogalomtár). http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar2.pdf (Letöltve: 2020.01.20.)
- Lőrincz Gábor (2020a): Komáromi nyelvi tájkép. In: Magyarai Sára – Bartha Krisztina (szerk.): *Nyelvi közösségek – közösségi perspektívák*. Nagyvárad: Partium Kiadó, 61–72.
- Lőrincz Gábor (2020b): Nyelvi tájkép Egertől Komáromig. In: Lőrincz Gábor – Domonkosi Ágnes (szerk.): *Stílus – variativitás – műfordítás. Köszöntő kötet Lőrincz Julianna 70. születésnapjára*. Komárom: Selye János Egyetem, 183–194.
- Molnárová Eva (2021): Multimodal aspects of the Banská Bystrica linguistic landscape. *Ad Alta. Journal of interdisciplinary research 11* (1): 209–213. <http://dx.doi.org/10.33543/1101>
- Németh Takács Henrietta (2021): *A közéleti kétnyelvűség nyelvi vetületei Dél-Szlovákiában*. Pozsony: Comenius Egyetem.
- Pesch, Anja Maria (2021): Semiotic landscapes as constructions of multilingualism – a case study of two kindergartens. *European Early Childhood Education Research Journal 29* (3): 363–380. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2021.1928725>
- Peirce, Charles S. (1975): A jelek felosztása. Ford. Szegedy-Maszák, Mihály. In: Horányi Özséb – Szépe György (szerk.): *A jel tudománya*. Budapest: Gondolat Kiadó, 20–41.
- Reh, Mechthild (2004): Multilingual writing: A reader-oriented typology with examples from Lira Municipality (Uganda). *International Journal of the Sociology of Language*. Vol. 170. 1–41. <https://doi.org/10.1515/ijsl.2004.2004.170.1>
- Searle, R. John (1976): A Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society 5* (1): 1–23. <https://doi.org/10.1017/S0047404500006837>
- Schulze, Ilona (2019a): *Dimensionen multimodaler Annotation und Analyse. Bilingual manual concerning the importance and relationship of annotation and analysis of multimodal data*. Banská Bystrica – München: UMB.
- Schulze, Ilona (2019b): *Bilder – Schilder – Sprache. Empirische Studien zur Text-Bild-Semiotik im öffentlichen Raum*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Schulze, Ilona (2020): *Codebook. Zweisprachiges Codebuch zur Erfassung multimodaler Daten*. Banská Bystrica – München.
- Schulze, Ilona (2021): *Codebook. Zweisprachiges Codebuch zur Erfassung multimodaler Daten*. Banská Bystrica – München: Univerzita Mateja Bela. <https://www.ff.umb.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=8512> (Letöltve: 2022.06.26.)

Stoltmann, Kai (2017): Die Linguistic Landscape von Kiel und Rostock. Langfristige Auswirkungen der Migrationspolitik im Vergleich. In: Glawe, Meike – Hohenstein, Line Marie – Sauermilch, Stephanie – Weber, Kathrin – Wermer, Heike (Hrsg.): *Aktuelle Tendenzen in der Variationslinguistik*. Zürich: Hildesheim, 319–341.

Internetes források

<https://www.onkormanyzas.sk/2021-es-nepszamlalas-nemzetisegi-adatai> (Letöltve: 2022. 07. 06.)

https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=05449 (Letöltve: 2022. 07. 07.)

Törvények, jogszabályok

2001. évi XCVI. törvény a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100096.tv> (Letöltve: 2022.07.08.)

2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100179.tv#laj15id723e> (Letöltve: 2022.07.08.)

2020. évi LXVIII. törvény a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény módosításáról.

<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2000068.TV> (Letöltve: 2022.07.08.)

Zákon č. 270/1995 Z. z. (Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky). <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270> (Letöltve: 2022.07.08.)

Zákon č. 184/1999 Z. z. (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín).

<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-184> (Letöltve: 2022.07.08.)

Nariadenie vlády č. 221/1999 Z. z. (Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva). <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-221> (Letöltve: 2022.07.08.)